

Список використаних джерел

1. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб., 4-те вид., випр. і доп. К. Каравела, 2020. 419 с.
2. Лахтадир О. В. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту [Текст] : автореферат дис. . канд. психол. Наук : 19.00.07; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2017. 20 с.
3. Черезова І. О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки.* 2014. Випуск 1., Том 1. С. 103–107.
4. Філоненко М. Психологія спілкування: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

Г'янківська Людмила Володимирівна,
науковий співробітник науково-
організаційного відділу Державного
науково-дослідного інституту МВС
України, кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО СТАНУ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО НА ЙОГО ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Специфіка службової діяльності, тривалість збройного конфлікту на Сході держави, пандемія, інтенсивний вплив інформаційних потоків спричинюють випробування психологічних і фізіологічних ресурсів особистості поліцейських. Більшість працівників поліції працюють у складних та екстремальних ситуаціях, в умовах постійного зростання вимог до них як до професіоналів й необхідності застосування заходів фізичного впливу, зброї, протидії злочинному оточенню, що позначаються на ефективності виконання ними службових завдань, особливостях міжособистісної взаємодії у професійному середовищі, спричинюють трансформацію їх поглядів, цінностей, сенсу життя, а також здатні зумовити підвищення ризику виникнення різних соматичних і нервово-психічних захворювань.

Саме психофізіологічний стан виступає базовим регулятором поведінки і професійної діяльності поліцейського, від якого залежить успішність і ефективність виконання ним

службових завдань та якість життя і здоров'я загалом. Недостатня його вивченість у психологічному і прикладному аспектах зумовлює актуальність та необхідність більш глибокого дослідження впливу психофізіологічного стану поліцейського на його професійну діяльність.

Проблематику психофізіологічного стану особистості досліджували такі учені, як: П. Анохін, Л. Дика, Є. Ільїн, О. Кокун, М. Макаренко, І. Павлов, В. Юрченко та ін. Особливості психофізіологічного стану працівників силових структур висвітлювали М. Корольчук, О. Малхазов, М. Маслова, В. Медведєв, Т. Кодлубовська, О. Тімченко. У роботах науковців розкриті головні положення понятійного апарату психофізіології особистості, різноманітність підходів щодо характеристики психофізіологічних станів та їх ролі у житті людини, вплив психофізіологічного стану особистості на її взаємодію із соціальним середовищем, методи визначення психофізіологічного стану військовослужбовців на етапі професійного добору, тенденції психофізіологічного забезпечення фахівців в умовах ризику, особливості психофізіологічної адаптації людини до стресових умов та психофізіологічних механізмів регуляції функціональних станів у правоохоронців, стійкість фізіологічних і психологічних функцій під впливом екстремальних чинників тощо.

Дослідники Л. Дика, Т. Завадська, А. Карпухіна, Ю. Лях відносять психофізіологічний стан до найважливіших чинників, що обумовлюють перебіг та ефективність діяльності. Вітчизняні науковці емпірично підтверджують уявлення про системну організацію досліджуваного стану [1; 3; 5; 6; 9].

Повне і розгорнуте тлумачення психофізіологічного стану особистості, що ґрунтується на понятійному апараті теорії функціональних систем (П. Анохін) подає А. Карпухіна. Дослідниця констатує, що психофізіологічний стан є складною ієрархічно структурованою системою, яка саморегулюється та виступає динамічною (за складом і в часі) єдністю внутрішніх складових (біоенергетичного, фізіологічного, психічного, особистісного, поведінкового, соціально-психологічного), організованих за принципом взаємодії задля гарантування досягнення цілей діяльності, шляхом формування під впливом інтеріоризованих людиною як організмом, індивідом, особистістю, елементом соціуму зовнішніх компонентів – соціальних, фізико-хімічних чинників середовища і діяльності [4, с.17].

Більш лаконічне трактування психофізіологічного стану подає Є. Ільїн. Він вважає його цілісною реакцією особистості на зовнішні та внутрішні спонуки, що спрямована на досягнення корисного результату [2; 8, с. 67].

Нам імпонує тлумачення поняття психофізіологічного стану особистості подане вітчизняним ученим О. Кокуном. Науковець, базуючись на аналізі різноманітних підходів дослідників, під психофізіологічним станом особистості розуміє цілісну систему психофізіологічних та психічних функцій, що визначають результативність професійної діяльності і працездатність людини на певному часовому відрізку [7, с. 170]. Він зазначає, що саме це поняття всебічно охоплює та поглинає у себе зміст різних видів і визначень психічного та функціонального стану й саме завдяки йому вибудовуються передумови до розуміння стану людини у ході діяльності [8, с. 68].

Детальніше зупинимось на психофізіологічних станах поліцейського. Безпосередньо специфіка професійної діяльності висуває певні вимоги до особистості працівника поліції, а успішне виконання професійних завдань у складних умовах вимагає від нього специфічних психологічних якостей, що виступають як професійно важливі. У ході професійного добору, зіставляючи особистісні властивості поліцейського з професійними вимогами можемо прогнозувати його реальні можливості у здійсненні цієї діяльності.

Саме ключову роль у подальшому становленні поліцейського, як професіонала, відіграють психофізіологічні характеристики, які залежать від властивостей вищої нервової діяльності, завдяки яким генеруються процеси збудження і гальмування (І. Павлов), визначається урівноваженість і узгодженість дій симпатичного і парасимпатичного відділів автономної системи (П. Бланський) та функціональна рухомість нервових процесів (М. Макаренко).

У практичній площині основними психофізіологічними показниками особистості поліцейського, що допомагають пояснити і передбачити його поведінку у різноманітних складних службових ситуаціях є: зв'язок сили нервової системи з порогоми відчуття; концентрація уваги і швидкість її переключення з одного виду діяльності на інший, здатність долати труднощі, вплив урівноваженості нервових процесів на здатність обробки інформації з одночасною реакцією на певні стимули та ін.

Специфіка діяльності працівника поліції супроводжується одночасним виконанням інтелектуальних та фізичних завдань. При постійній інтенсивності, тривалості й екстремальності їх виконання можуть спостерігатися зміни певного оптимуму. Відхилення психофізіологічного стану від оптимального рівня спричиняє порушення нервових процесів, що безпосередньо викликає зниження ефективності працездатності. При порушенні адаптації особистості працівника поліції, невідповідності його характерологічних особливостей завданням діяльності, соціальних і біологічних можливостей переробки інформації конкретним умовам діяльності й часовому проміжку – здатні призвести до зниження резистентності організму, порушення внутрішнього гомеостазу та появи низки несприятливих функціональних станів: стресу, нервово-психічної напруги, перенапруження, емоційної збудженості, втоми та ін.

Спробуємо описати основні психофізіологічні стани поліцейського, що найчастіше спостерігаються у його професійній діяльності. Втома як тимчасове зниження працездатності під впливом тривалого навантаження найчастіше виражається у працівника поліції почуттям слабосилля, порушенням сенсорних процесів та моторики, появою сонливості, накопиченням негативних емоційних реакцій, невпевненістю у правильності виконання професійних дій, зниженням мотивації, прагненням до швидшого завершення роботи. Втома зникає при умові достатнього відпочинку, що у результаті приводить до підвищення працездатності за механізмом адаптації.

Накопичення втоми й неможливість повноцінно відпочити й відновити внутрішні ресурси призводить до її переходу у перевтомлення. Воно з'являється у разі порушення режиму праці і відпочинку й найчастіше проявляється: зниженням якості виконання завдань, безпечністю та появою помилок, втомою перед початком роботи, байдужістю до власної діяльності, дратівливістю, що здатна спричинити погіршення міжособистісних стосунків. Загалом при проявах перевтомлення спостерігаються складнощі у професійній діяльності, що маскуються утратою професійних навиків.

Стан стресу є найбільш характерним для працівника поліції, адже він постійно працює у складних і непередбачуваних ситуаціях. Стресовий стан, як адаптивна реакція особистості на несприятливі впливи, найчастіше у поліцейського виникає у результаті тривалих й інтенсивних

стресових впливів, невідповідності «внутрішніх» можливостей особистості вимогам професії й життєдіяльності загалом, і який може призвести до зниження ефективності його службової діяльності та погіршення психологічного здоров'я. Цей стан проявляється у працівника деконцентрацією уваги, внутрішньою напруженістю, зростанням кількості викурених цигарок, відчуттям голоду або втратою апетиту, розчаруванням у діяльності, втратою почуття гумору, збільшенням кількості помилок при виконанні завдань тощо. Водночас, переосмислення поліцейським власного життя, цінностей, значимості професії, наслідків стресу впливає на його здатність бути готовим до змін та саморозвитку, займатися фізичним загартовуванням, саморегуляцією власного психоемоційного стану, навчатися прийомам і технікам зменшення рівня стресових впливів, що позитивно позначиться і на його професійній діяльності.

Нервово-психічна напруга у працівників поліції, як несприятливий професійний чинник, найчастіше виявляється при реальній або уявній загрозі їх життю або здоров'ю, під час виконання ними складних професійних завдань, в умовах дефіциту інформації та часу для прийняття важливих рішень, при освоєнні ними нових видів діяльності при неповній або надмірній інформованості. Вона у них найчастіше виражається деякою дезорганізацією й негнучкістю поведінки, імпульсивністю дій, труднощами у розподілі й звуженні об'єму уваги, що негативно позначаються на їх міжособистісних стосунках, адаптованості у колективі та знижує загальну працездатність особистості. Достатня тренуваність, професійна майстерність, фізична загартованість, саморегуляція психоемоційного стану, сформованість психофізичної стійкості при багаторазовому відпрацюванні складних ситуацій сприяють зменшенню та нівелюванню проявів нервово-психічної напруги у працівників поліції.

Гіподинамія та гіпокінезія – негативні стани, що останнім часом частіше проявляються у ряді спеціальностей поліцейського. Обмеження рухової активності водіїв, спеціалістів операторського напрямку можуть супроводжуватися і тривалим перебуванням їх у замкнутому приміщенні малого об'єму. У цих умовах у працівників поліції спостерігається підвищення втоми, збільшення кількості помилок у виконанні професійних завдань, послаблення пам'яті, збільшується прояв негативних емоцій, що загалом приводять до зниження ефективності й безпеки професійної діяльності. Рациональна

система фізичної підготовки, що враховує рівень загального навантаження залежно від характеру діяльності працівника, його індивідуальної фізичної підготовленості, ступеня вираженості екстремальності професійних завдань здатна підтримати й зберегти стан здоров'я кожного та вплинути на підвищення рівня працездатності професіонала.

Отже, як бачимо, психофізіологічний стан працівника поліції відіграє ключову роль у його професійній діяльності. Він виступає базовим регулятором поведінки і професійної діяльності поліцейського. Загалом від психофізіологічного стану поліцейського залежить успішність, ефективність й безпека його професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Дикая Л. Г. Системная детерминация проблемностей в деятельности и функциональное состояние человека. *Проблемность в профессиональной деятельности: теория и методы психологического анализа*. Москва: Изд-во «Институт психологии РАН», 1999. С. 80–105.

2. Ильин Е. Л. Психофизиология состояний человека. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 412 с.

3. Карпухина А. М. Контроль и регуляция состояния человека как фактор повышения эффективности трудовой деятельности. Киев : Знание, 1985. 18 с.

4. Карпухина А. М. Системный анализ психофизиологического состояния в решении прикладных задач контроля и коррекции состояния человека-оператора. Проблемы нейрокибернетики: диагностика и коррекция функциональных состояний / под. ред. Г. А. Кураева. Ростов : Изд-во Ростов. ун-та, 1989. С. 15–23.

5. Карпухина А. М. Психологические и психофизиологические пути повышения эффективности деятельности. Киев : Знание, 1990. 19 с.

6. Кокун О. М. Системная взаимообусловленность компонентов психофизиологического состояния спортсменов при достижении высокого спортивного результата. Резервные возможности совершенствования функциональной подготовленности при больших тренировочных нагрузках. – Киев : ООО «Международное финансовое агентство». 1998. Ч. 2. С. 39–42.

7. Кокун О. М. Психофізіологія : навч. посібн. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.

8. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини у психофізіологічному забезпеченні діяльності : дис. ... док. психол. наук : 19.00.02. Київ, 2004. 426 с.

9. Karpoukhina A. M., One-Jang Jeng. Systems Approach to Psycho-physiological Evaluation and Regulation of the Human State during Performance : *Proceedings of the XVth Triennial Congress of the International Ergonomics Association and The 7th Joint Conference of Ergonomics Society of Korea / Japan Ergonomics Society*. 2003. V6. P. 451–454.

Рівчаченко Олена Анатоліївна,
старший викладач кафедри юридичної
психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Вимогою сучасного громадянського суспільства є дотримання прав і свобод людини, викорінення всіх форм дискримінації, розвиток толерантності до плюралізму думок, поглядів і переконань людини. В світлі переформатування мети, завдань, методів виконання професійної діяльності поліцейських Національної поліції України, орієнтація на надання дієвої всебічної допомоги громадянам, на одне з чільних місць виступає толерантність як важлива професійна та особистісна якість працівника поліції. Можна зазначити, що толерантність також виступає як соціальний чинник, який спрямовує міжособистісні стосунки на співробітництво, сприяє налагодженню ефективної взаємодії між громадянами та правоохоронними органами держави.

Зміна вектору правоохоронної діяльності та підвищення її ефективності тісно пов'язане з оптимізацією всієї системи професійної освіти поліцейських. Саме тому на сьогоднішній день важливим для закладів вищої освіти МВС України із специфічними умовами навчання є не тільки надання глибоких теоретичних знань, вмінь та навичок професійного спрямування майбутньому фахівцю-правоохоронцю, але й формування його високої професійної та особистісної культури.

Проблемам толерантності приділялась увага багатьох відомих вчених-гуманістів різної наукової спрямованості: психологів, соціологів, філософів, юристів, педагогів. Розгляд